

*Гоян А. І.,**кандидат філологічних наук,**асистент кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ)

Анотація. Статтю присвячено особливостям синтаксичних трансформацій фразеологічних одиниць (далі – ФО) німецької преси. Визначено найуживаніші типи фразеологічних трансформацій, особливості їх утворення та прагматичного впливу на читача. Під трансформаціями розуміємо специфічне вживання ФО, за якого спостерігаються певні відхилення від семантики узуальних фразеологізмів, котрі на рівні семантики спричиняються змінами структури та компонентного складу базисних фразеологізмів або специфічною інтеграцією ФО у контексті, внаслідок якої відбуваються певні семантичні трансформації.

Синтаксичним трансформаціям властива зміна складу ФО шляхом усікання, подовження або зміни синтаксичної структури фразеологізму. Прагматична значущість синтаксичних модифікацій полягає в тому, що вони слугують засобом акцентуації або експлікації певних змістових компонентів. Група синтаксичних модифікацій займає 5% від усього корпусу модифікованих уживань ФО. Сюди належать: інверсія, дистантне розташування, дефразеологізація, відфраземна деривація та повтор.

Інверсія здебільшого не призводить до семантичних зрушень ФО, а застосовується в реченні з певною стилістичною метою, зокрема й для посилення функції впливу на читача. За умов дистантного розташування фразеологізми використовуються з метою увиразнення мовлення та оптимальної організації тексту, його застосовують для того, щоб привернути увагу до інформації, яку несе фразеологізм. Дефразеологізація – вільне трактування фразеологізму, за якого зберігається образ, що лежить в основі ФО. Часто різні способи модифікування поєднуються між собою для досягнення більшого стилістичного ефекту, надання експресивності, легкої іронії. Таким чином, утворення оказіональних ФО є невід'ємною рисою сучасного медійного дискурсу, а трансформовані ФО є джерелом особливої експресії та образності. Їх перетворення відбувається також на рівні синтаксису, при цьому спостерігається семантичний контраст між структурними одиницями, що взаємодіють. Результати дослідження дають змогу поглибити відомості про ефективність газетних повідомлень та оптимізувати впливові ресурси національних засобів масової інформації.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологічна трансформація, синтаксична модифікація.

Постановка проблеми. Мова як відкрита динамічна структура постійно змінюється та розширюється, а однією з можливостей її збагачення є трансформація наявних мовних засобів. Предметом нашої статті стали фразеологічні одиниці (далі – ФО), що вживаються в сучасній німецькій пресі, які зазнали певних синтаксичних трансформацій (модифікацій). Вживання

модифікованих фразеологізмів порушує стандарт, перешкоджає автоматичному сприйняттю тексту, а також активізує увагу читача, спонукаючи до відтворення початкової форми фразеологізму, тому такі мовні одиниці використовують у пресі частіше, ніж їх узуальні форми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз фахової літератури також засвідчує, що фразеологічні трансформації популярні в публіцистиці. Їм присвячені праці Д. Добровольського [1], Р. Зорівчак [2], Й. Коргонена [3], А. Кретцшмар [4], Н. Тимошук [5], В. Фляйшера [6] та інших. Відомими також є праці Ш. Ельшпаса [7] та С. Пташник [8], які розглядають функціонування узуальних ФО та їх модифікацій у дебатах Бундестагу та в німецькій публіцистиці.

Мета статті – охарактеризувати механізми впливу оказіональних фразеологізмів на реципієнта та приділити окрему увагу синтаксичним трансформаціям і особливостям їх застосування в німецькій пресі. Завданням роботи є встановлення корпусу оказіонального вживання фразеологізмів, їх класифікація та виокремлення групи синтаксичних модифікацій. Актуальність роботи зумовлена необхідністю вивчення ролі синтаксичних ФМ у газетних текстах та особливостей прагматичного впливу на читача. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: з'ясувати поняття трансформації ФО; виокремити масив текстів із трансформованими ФО; встановити різновиди синтаксичних трансформацій та частотність їх використання в газетних статтях; розкрити функціональні особливості трансформації ФО як засобу впливу. Об'єктом дослідження є статті у німецьких газетах та журналах. Матеріалом дослідження слугували понад 3000 ФТ, відібраних методом суцільної вибірки з таких журналів та газет, як „Die Zeit“, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ (FAZ), „Süddeutsche Zeitung“ (SZ), „Rheinischer Merkur“ (RM) та „Der Spiegel“. Для досягнення поставленої мети у роботі використано метод дистрибутивного аналізу, спрямованого на встановлення характеристик і функціональних властивостей фразеологічних одиниць на підставі їх оточення, та кількісний метод, який дає змогу порівняти й узагальнити отримані результати.

Виклад основного матеріалу. Функціональний аспект трансформації у мові засобів масової інформації полягає у можливості досягнення додаткової експресії, актуалізації глибинного смислу вислову. Очевидно, що мета таких модифікацій – вплинути на читача, передати суть виразу, порушивши при цьому лексичний стереотип, який існує у свідомості реципієнта. У такий спосіб автор повідомлення створює новий текст, уникаючи повторень та використання штамлів. У відому

форму вислову вміщуються лексичні одиниці, які оновлюють його первинне значення, забарвлюють несподіваною контекстуальною семантикою.

Впливову силу трансформацій ФО можна пояснити технікою переривання патерну (нейролінгвістичне програмування), «що позначає віднайдення єдиного елемента повторюваної поведінки, який потім неочікувано переривається, що спричиняє стан розгубленості та шокованості» [9, с. 199]. На думку Т. Ковалевської, в сучасній практиці створення впливових контекстів значна увага зосереджується саме на цій техніці. Дослідниця зазначає, що в такому разі спрацьовує психологічний механізм шокувальної поведінки, незбіг прогнозованої реакції співрозмовника з програмним «пакетом», укладеним мовцем. У лінгвістичному плані ефективним вважається використання стилістично маркованої лексики, семантичне навантаження якої не збігається із загальною комунікативною настановою мовця [9, с. 199]. Це пов'язано з потребою в максимальній активізації уваги читача з метою здійснення комунікативного впливу. При цьому досягається залучення читача до своєрідної гри – впізнання відомих елементів дійсності з одночасною спробою побачити щось нове за вже відомим. Також знімається табу на сполучуваність слів, відбувається пошук свіжих і незвичайних номінацій для осіб і фактів. Іронічне забарвлення ФО надає повідомленню додаткової емоційності та впливає на читача, оскільки «під час сміху, плачу або якої-небудь емоції, що в певний момент яскраво виявляється, свідомість адресата звужується й він без аналізу «пропускає» інформацію безпосередньо у підсвідомість, не помічаючи цього» [10, с. 332].

Під трансформаціями (модифікаціями) розуміємо специфічне вживання ФО, за якого спостерігаються певні відхилення від семантики узуальних фразеологізмів [11, с. 112]. Ці відхилення на рівні семантики можуть спричинятися або змінами структури та компонентного складу базисних фразеологізмів, або специфічною інтеграцією фразеологізмів у контексті, внаслідок якої відбуваються певні семантичні трансформації. Трансформація фразеологічних одиниць – це вияв закладеного у ФО потенціалу оказіональної реалізації їх у мовленні, на що звертають увагу Д. Добровольський [1, с. 197], Р. Зорівчак [2, с. 33] та Г. Гречано [12, с. 196]. Так, полілексичність є передумовою для змін компонентного складу, стійкість – для варіювання, ідіоматичність та семантична подільність – для подвійного прочитання виразу, образність – для розбудови закладеного у ФО образу.

Загалом, основні види модифікацій, яким піддаються фразеологізми, базуються на: розширенні або скороченні компонентного складу ФО; заміні компонентів ФО; певних граматичних змінах усередині ФО; контекстуальному переосмисленні ФО. Серед нашої вибірки виявлено понад 17% таких зрушень у компонентному складі ФО. За наявності/відсутності змін семантики/формативу виділяють три типи фразеологічних модифікацій: структурно-семантичні, які характеризуються зміною семантики фразеологізму, причому компонентний склад фразеологізму може мінятися або залишатися без змін (субституція, експансія, фразеологічний еліпс, контамінація і подвійна актуалізація); структурні, які характеризуються змінами формативу без будь-яких зрушень у семантиці й поділяються на: граматичні (зміна граматичного числа, часу та ступеня порівняння прикметника або прислівника, заперечення);

синтаксичні (інверсія, дистантне розташування, дефразеологізація, відфраземна деривація) [5, с. 11].

Синтаксичним модифікаціям властива зміна структури ФО, яка може відбуватися різними способами. Сюди належить усікання, подовження або зміна синтаксичної структури фразеологізму. Прагматична значущість синтаксичних модифікацій полягає у тому, що вони є засобом акцентуації або експлікації певних змістових компонентів. Група синтаксичних модифікацій займає 5% від усього корпусу модифікованих уживань ФО. Сюди належать такі прийоми модифікування, як інверсія, дистантне розташування, дефразеологізація, відфраземна деривація та повтор.

Інверсія – це будь-яке відхилення від порядку слів у сталому словосполученні. Ми зараховуємо інверсію до прийомів модифікування, оскільки, як уже зазначалося вище, конститутивною ознакою фразеологізму є мовна усталеність порядку слів. Отже, будь-які порушення цього порядку є відхиленнями від норми. Інверсія здебільшого не призводить до семантичних зрушень ФО, а застосовується в реченні з певною стилістичною метою, зокрема і для посилення функції впливу на читача. Наприклад: „*Sie wiegt nicht mehr als 30 Kilogramm und sieht aus wie ein Mädchen. Ihre Rippen stechen heraus, die Beine sind dürr – nur Knochen und Haut*“ [13] – ФО: *Nur noch Haut und Knochen – völlig abgemagert sein* [14, S. 337].

У наступному виразі, крім інверсії, застосовано зміну граматичного часу та заперечення: „*Ich bin nicht vom Paulus zum Saulus geworden*“ [15] – ФО: *Vom Saulus zum Paulus werden – aus einem Gegner einer Sache zu deren eifrigen Befürwörter werden* [14, S. 648]. Очевидно, трансформований вираз набув протилежного значення і тут ідеться про прихильника, який став противником якоїсь справи. У табл. 1 відображено кількісні характеристики модифікованих ФО шляхом інверсії:

Таблиця 1

Інверсія як ФМ у газетних текстах

Модифікація	RM	Zeit	FAZ	SZ	Spiegel	Усього
Інверсія	6 (0,6%)	6 (1%)	11 (2%)	5 (0,8%)	9 (1,8%)	37 (1,2%)
Разом ФМ	914	530	537	576	487	3044

Як бачимо, інверсія є рідкісним прийомом модифікування і займає 1,2% від усіх ФТ. Найчастіше цей прийом застосовується у газеті „FAZ“ (2%).

Дистантне розташування. Передумовою для цього виду модифікацій є порівняна стійкість компонентного складу фразеологізмів. Причому слова, які створюють дистанцію між компонентами ФО, не належать до неї. За умов дистантного розташування фразеологізми не зазнають семантичних зрушень, а використовуються з метою увиразнення мовлення та оптимальної організації тексту. Наприклад: „*Ausgerechnet in Berlin redete in der vergangenen Woche Udo Fabio, Verfassungsrichter in Karlsruhe der Politik ins Gewissen*“ [15] – ФО: *J-m ins Gewissen reden – ernst und eindringlich mit j-m reden, um ihn zu einer Änderung seines missbilligten Verhandeln zu bewegen* [14, S. 282].

Дистантне розташування компонентів фразеологізму інколи допомагає привернути увагу до інформації, яку несе фразеологізм: „*An diesen Nüssen würde sich auch so mancher westdeutsche Ministerpräsident die Zähne ausbeißen*“ [16] – ФО: *sich an etw. die Zähne ausbeißen – sich unter großen Schwierigkeiten mit etw.*

auseinandersetzen, angestrengt eine Lösung zu finden versuchen [14, S. 891]. Крім дистантного розташування, вираз зазнав ще зміни дійсного способу на умовний. В іншому прикладі: *„Dabei schauen die Menschen gar nicht viel besser aus der Wäsche“* [13] – ФО: *dumm aus der Wäsche schauen – einfältig, verduzt dreinschauen* [14, S. 301] – відбулася заміна компонента „*dumm*“ на „*gar nicht viel besser*“, що надало фразеологізму інакшої, дещо пом'якшеної стилістичної тональності. У таблиці 2 відображено кількісні характеристики вживання ФО із дистантним розташуванням компонентів:

Таблиця 2

Дистантне розташування як ФМ у газетних текстах

Модифікація	RM	Zeit	FAZ	SZ	Spiegel	Усього
Дистантне розташування	8 (0,9%)	7 (1,3%)	2 (0,4%)	1 (0,2%)	3 (0,6%)	21 (0,7%)
Разом ФМ	914	530	537	576	487	3044

Як свідчать кількісні показники дистантного розташування ФО, цей спосіб модифікації є маловживаним і займає 0,7% від усіх ФТ. Значущим його вживання є тільки у газеті „*die Zeit*“ (1,3 %).

Дефразеологізація – вільне трактування фразеологізму, за якого зберігається образ, що лежить в основі ФО. Тобто відбувається вільна інтерпретація усталеного фразеологізму або ж його перефразування з метою влучної характеристики явища чи предмета. Наприклад: 1) *Wie ein Sisyphos weise der Sachverständigenrat auf die Mängel im deutschen Wohlstandssystem hin* [17] – ФО: *eine Sisyphusarbeit sein* [18, S. 765].

2) *Weitere Prüfsteine sind, dass... [19] – ein Prüfstein sein für* [18, S. 630].

Іншими прикладами дефразеологізації є випадки, коли відбувається субстантивізація дієслівного фразеологізму: *Das Vier-Augen- Gespräch [13] – unter vier Augen – zu zweit, im Vertrauen, ohne weitere Zeugen* [14, S. 75].

Дефразеологізація може поєднуватися з іншими способами модифікування для досягнення більшого стилістичного ефекту, надання експресивності, легкої іронії: *Jetzt, am Ende des Dramas, zeigen die Staatsschauspieler auf den Splitter im Auge des anderen. Besser wäre gewesen, sie hätten nicht vorher den eigenen Blick mit riesigen Brettern zugenagelt* [16] – ФО: *den Splitter im fremden Auge, aber den Balken im eigenen nicht sehen – kleine Fehler anderer scharf kritisieren, aber die eigenen großen Fehler nicht wahrhaben wollen* [14, S. 717]. У таблиці 3 відображено кількісні характеристики вживання дефразеологізації ФО у різних виданнях:

Таблиця 3

Дефразеологізація у газетних текстах

Модифікація	RM	Zeit	FAZ	SZ	Spiegel	Усього
дефразеологізація	15 (1,6%)	21 (4%)	5 (1%)	18 (3%)	15 (3%)	74 (2,4%)
Разом ФМ	914	530	537	576	487	3044

Як бачимо з табл. 3, дефразеологізація займає незначну частку серед інших способів модифікацій (2,4%). Найбільше її в газеті „*die Zeit*“ (4%), а найменше – у „*FAZ*“ (1%).

Повтор є прийомом модифікації, який забезпечує зв'язність тексту та його структурну організацію і застосову-

ється для виділення слова чи групи слів, що несуть основне смислове або емоційне навантаження: Наприклад: *„Musst du den anderen immer mitziehen, ist es Käse. Wirst du immer mitgezogen, ist es auch Käse“* [17] – ФО: *das ist Käse – das ist Unsinn* [18, S. 399].

Повтор також може поєднуватися з іншими способами модифікування, наприклад: *Ein Mann ein Wort. Eine Frau ein Wörterbuch* [13] – ФО: *Ein Mann ein Wort – Kommentar in Bezug auf einen Mann, auf den Verlass ist* [14, S. 498].

Тут відбувся повтор одночасно із субституцією компонентів, „*Ein Mann*“ замінено на „*Eine Frau*“, а „*ein Wort*“ – на „*ein Wörterbuch*“, а також дефразеологізація першої частини: „*Ein Mann ein Wort*“. Завдяки цьому значення фразеологізму підкреслює небагатослівність чоловіка та балакучість або красномовність жінки. В іншому прикладі: *„Der Irakkrieg hat Wunden hinterlassen, die nur leicht vernarbt sind... Salz auf die Wunden zu streuen“* [16] – ФО: *Salz auf j-s Wunde streuen – j-s unangenehme Situation, j-s Kummer durch eine schonungslose Äußerung noch unangenehmer, schmerzhafter machen* [14, S. 641]. Загалом, серед нашого матеріалу зафіксовано невелику кількість фразеологічних повторів (0,6%) (див. табл. 4).

Таблиця 4

Повтор як ФМ у газетних текстах

Модифікація	RM	Zeit	FAZ	SZ	Spiegel	Усього
Повтор	8 (0,9%)	3 (0,6%)	3 (0,5%)	1 (0,2%)	4 (0,8%)	19 (0,6%)
Разом ФМ	914	530	537	576	487	3044

Висновки. Якщо проаналізувати вживаність синтаксичних модифікацій загалом, то бачимо, що найбільш характерними вони є для журналу „*der Spiegel*“ (7%) та газети „*die Zeit*“ (6,8%), а найменш вживаними – у газетах „*SZ*“ (4,5%), „*RM*“ (4,2%) та „*FAZ*“ (4%). Таким чином, можемо зробити висновок, що утворення оказіональних ФО є невід'ємною рисою сучасного медійного дискурсу. Трансформовані ФО є джерелом особливої експресії та образності. Їх перетворення відбувається також на рівні синтаксису, при цьому спостерігається семантичний контраст між структурними одиницями, що взаємодіють. Оказіональна трансформація характеризується різноманітністю прийомів, продуктом яких є яскраві, унікальні, семантично місткі образні структури. Вважаємо, що результати дослідження дадуть змогу поглибити відомості про ефективність газетних повідомлень та оптимізувати впливові ресурси національних засобів масової інформації.

Література:

1. Dobrovolskij D. Textbildende Potenzen von Phraseologismen. *Textlinguistik und Stilistik. Beiträge zur Theorie und Methode* / Hrsg. von W. Fleischer. Berlin, 1987. S. 69–85.
2. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : Вища школа, 1983. 175 с.
3. Korhonen J. Idiome als Lexikoneinheiten. *Phraseologie und Wortbildung – Aspekte der Lexikonerweiterung. Finnisch-Deutsche Sprachwissenschaftliche Konferenz, 5–6. Dezember 1990 in Berlin. Tübingen* : Niemeyer, 1992. S. 1–20.
4. Krätzschmar A. *Modifizierte Phraseolexeme und Sprichwörter*. Heidelberg : Groos, 1998. 105 S.
5. Тимошук Н.П. Функціонування фразеологізмів у романах Йозефа Рота : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2005. 19 с.

6. Fleischer W. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2. Auflage. Tübingen : Niemeyer, 1997. 299 S.
7. Elspaß St. *Phraseologie in der politischen Rede*. Westdeutscher Verlag. – Opladen / Wiesbaden, 1998. 320 S.
8. Пташник С.Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їх функції у німецькому газетному тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Германські мови. Львів, 2003. 18 с.
9. Ковалевська Т.Ю. *Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування* : монографія. Одеса : Астропринт, 2008. 324 с.
10. Шейнов В.П. *Психотехнологии влияния*. Москва : АСТ; Мн. Харвест, 2005. 448 с.
11. Burger H., Buhofer A., Sialm A. *Handbuch der Phraseologie*. Berlin / New York : Walter de Gruyter Verlag, 1982. 434 S.
12. Gréciano G. *Idiom und sprachspielerische Textkonstitution. Beiträge zur allgemeinen und germanistischen Phraseologieforschung* / Hg. von J. Korhonen. Oulu : Germanistisches Institut, 1986. S. 193–206.
13. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. URL: <http://www.faz.de>
14. Duden. *Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik* / Hrsg. von der Dudenredaktion. 2. Auflage. Mannheim, 2002. 960 S.
15. *Die Zeit*. URL: <http://www.zeit.de>.
16. *Rheinischer Merkur*. URL: <http://www.merkur.de>.
17. *Der Spiegel*. URL: <http://www.spiegel.de>.
18. Schemann H. *Deutsche Idiomatik : die deutschen Redewendungen im Kontext*. 1. Auflage. Stuttgart, Dresden : Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1993. 1037 S.
19. *Süddeutsche Zeitung*. URL: <http://www.sueddeutsche.de>.

Goian A. Transformation of phraseological units at the syntactic level (based on German press materials)

Summary. The article is devoted to the peculiarities of syntactic transformations of phraseological units in the German press. The widely used types of phraseological transformations, the peculiarities of their formation and the pragmatic impact on the reader have been discussed. Transformations mean the specific use of phraseological units, with certain

deviations from the semantics of conventional phraseological units. These deviations at the level of semantics are caused by the change in the structure and componential composition of canonical phraseological units or by a specific integration of phraseological units in the context, resulting in certain semantic transformations.

Syntactic transformations are characterized by a change in the phraseological units composition by reducing, lengthening or changing the syntactic structure of the phraseological unit. The pragmatic significance of syntactic modifications lies in the fact that they serve as a means of accentuation or explication of certain content components. The group of syntactic modifications occupies 5% of the entire corpus of modified phraseological units. They include inversion, distant positioning, dephraseologization, phraseme-based derivation, and repetition.

Mostly, inversion does not lead to semantic shifts of phraseological units. Rather, it is used in a sentence for a certain stylistic purpose, i.e., to enhance the function of influence on the reader. As regards distant positioning, phraseological units are used for the purpose of expressiveness of speech and the appropriate organization of the text. It is used to draw attention to the information carried by the phraseological unit. Dephraseologization is a free interpretation of a phraseological unit, when the underlying image of the phraseological units is preserved. Often, various methods of modification are combined to achieve a greater stylistic effect, providing expressiveness, light irony, etc. Thus, the formation of occasional phraseological units is an integral feature of modern media discourse, and the transformed phraseological units are a source of special expression and imagery.

Their transformation also occurs at the level of syntax, while the semantic contrast between interacting structural units holds. The results of the study contribute to a better understanding of the effectiveness of newspaper reports and optimization of the influential resources of the national mass media.

Key words: phraseological unit, phraseological transformation, syntactic modification.